

Novel Studies of Law and Environment

ORIGINAL ARTICLE

Environmental diplomacy and protection of the urban environment with emphasis on the city of Tehran

Ahmad Sadeghi¹

1- PhD student in International Law at Payam Noor University.
Email: sadeghiah50@gmail.com.

Abstract

Environmental problems and challenges have had a devastating impact on the social life of humans and the way people interact with each other in different environments. One of the sectors and areas that has been affected by environmental challenges is cities, especially large cities in different countries; especially those that are less developed. Diplomacy and interaction of actors in the global arena is an essential and necessary element to free humans and cities from the destructive effects of climate change and global warming. Environmental diplomacy is today one of the important components of diplomacy at the global level. The numerous, complex, and intertwined environmental challenges and crises around the world cannot be effectively and truly resolved without the cooperation and interaction of countries and international organizations. This research, assuming the very destructive and immediate impact of environmental challenges on the urban environment and citizens, faced the important question of what role environmental diplomacy will play in protecting the urban environment, and how can the city of Tehran benefit from environmental diplomacy given its air pollution during different days of the year? Based on the research conducted, we reached this conclusion: Good efforts and measures have been taken by governments, which are the main actors in diplomacy, to reduce existing damages and losses, and of course, government officials and city officials, by prioritizing environmental protection, should take effective measures in various areas, including infrastructure and, of course, culture, to institutionalize environmental care and protection.

Key words

Environment, environmental law, international environmental law, environmental diplomacy.

دوفصلنامه علمی

«مطالعات نوین حقوق و محیط زیست»

«مقاله پژوهشی» دیپلماسی زیست محیطی و حفاظت از محیط زیست شهری با تأکید بر شهر تهران

احمد صادقی^۱

چکیده

مشکلات، چالش‌های زیست محیطی، آثار مخربی بر زندگی اجتماعی انسان‌ها و نحوه تعامل افراد با یکدیگر در محیط‌های مختلف داشته است. یکی از بخش‌ها و حوزه‌هایی که تحت تأثیر چالش‌ها موجود در محیط زیست قرار گرفته است، شهرها به ویژه شهرهای بزرگ کشورهای مختلف است؛ به خصوص آن‌هایی که کمتر توسعه یافته است. دیپلماسی و تعامل بازیگران در عرصه جهانی برای رهایی انسان‌ها و شهرها از اثرات مخرب تغییرات اقلیمی و گرمایش زمین عنصری ضروری و لازم است. دیپلماسی زیست محیطی امروزه به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم دیپلماسی در سطح جهان است. چالش‌ها و بحران‌های متعدد و پیچیده و تودرتوی زیست محیطی در سراسر جهان بدون همکاری و تعامل کشورها و سازمان‌های بین‌المللی به صورت مؤثر، واقعی قابل حل نیست. این پژوهش با مفروضه تأثیر بسیار مخرب و فوری چالش‌های زیست محیطی بر محیط شهری و شهروندان با این پرسش مهم روبرو بود که دیپلماسی محیط زیست چه نقشی بر حفاظت از محیط زیست شهری خواهد داشت و شهر تهران با توجه به آلودگی هوای در آن در طی روزهای مختلف سال به چه نحوی می‌تواند از دیپلماسی زیست محیطی کمک بگیرد؟ با توجه به پژوهش صورت گرفته به این دستاورد رسیدیم تلاش‌ها و اقدامات خوبی از سوی دولت‌ها که به عنوان بازیگران اصلی دیپلماسی هستند برای کاهش خسارت‌ها و زیان‌های موجود صورت گرفته است و البته دولتمردان و مسئولان شهری با اولویت قراردادن حفاظت از محیط زیست، اقدامات مؤثر در حوزه‌های مختلف از جمله، زیرساخت‌ها و البته فرهنگی برای نهادینه کردن مراقبت و پاسداشت از محیط زیست صورت دهند.

کلیدواژه‌ها:

محیط زیست، حقوق محیط زیست، حقوق بین‌الملل محیط زیست، دیپلماسی محیط زیست.

۱- دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل

دانشگاه پیام نور.

ایمیل:

sadeghiah50@gmail.com.

۱- بیان مسئله

دیپلماسی، روشی پایه‌ریزی شده از بحث و گفتگوهای بین‌المللی یا هنر اداره کردن رابطه‌ای بین‌المللی است که عمدتاً با مذاکره همراه است. در قرن بیستم دیپلماسی برای پوشاندن جلسات و سایر کنفرانس‌های بین‌المللی، دیپلماسی پارلمانی و عمومی، فعالیت‌های بین‌المللی ماهیت‌های زیر مجموعه ملی و فراملی، دیپلماسی غیررسمی از سوی عناصر غیردولتی و کار خدمتگزاران شهری بین‌المللی توسعه داده شد. وقتی راجع به دیپلماسی محیط‌زیست سخن می‌گوییم در مورد مذاکراتی صحبت می‌کنیم که در زمان رخداد کنفرانس‌هایی اتفاق می‌افتند که در اکثر مواقع به وسیله ساختار ملی سازمان‌دهی شده و ارتقا یافته‌اند. موضوع آن‌ها راجع به قطعی کردن پروتکل‌ها و معاهدات است که به توافق رسیده و در نتیجه این اتفاقات بین‌المللی امضاء شده‌اند. در این راستا دیپلماسی محیط‌زیست بر روند اجرایی اسناد بین‌المللی نیز نظارت دارد. این روند علاوه بر تحقق اهداف توسعه پایدار، به دست آوردن صلح پایدار و متعادل با ایجاد زمینه‌های مناسب و متناسب را مدنظر دارد.

محیط‌زیست و ابعاد ملی و بین‌المللی آن از مهم‌ترین مباحث امروز ماست و توجه به این مقوله بسیار پراهمیت است. در این راستا دیپلماسی محیط‌زیست یکی از موضوعات اصلی و کارآمد برای تعامل کشورها و نهایتاً تعامل شهروندان و عمیق‌تر شدن صلح و دوستی است. ناگزیر هر نوع تخریبی می‌تواند موازنه متعادل میان اجزا و عناصر طبیعت را به هم بزند. از این‌رو به منظور حفاظت از محیط‌زیست قواعد و مقررات جهانی شکل مؤثری به خود گرفته است. در این راستا با عنایت به احترام به حقوق انسانی و بنیادین بشری، حق بر محیط‌زیست جلوه ویژه‌ای به خود می‌گیرد.

امروزه در بستر تفاهم زیست‌کره، محیط‌زیست از مهم‌ترین مصادیق همگرایی بین‌المللی به‌شمار می‌آید. طرز تلقی بشر به زندگی و امید به زیستن با امان‌نظر به حقوق نسل‌های بشری در پرتو آرمان‌های حقوق بشری از جمله مهم‌ترین اهداف است. از این‌رو جامعه بین‌المللی در بستر تعامل و تفاهم سازنده خود نیازمند نگرشی دیگر تحت عنوان همگرایی است تا بتواند در نیل به سوی حفاظت از محیط‌زیست جهانی اقدامات با ثباتی بنماید.

۲- چالش‌ها و بحران‌های زیست‌محیطی در حوزه شهری

از جمله مسائل نوظهور که مخاطرات فراوانی را برای محیط‌زیست به بار آورده تغییرات آب‌وهوایی است. هر چند مخاطرات بسیاری امروزه محیط‌زیست و حیات انسانی را تهدید می‌کند؛ اما علت پرداختن به این موضوع به دلیل اهمیت آن و اینکه جایگاه مهمی در دیپلماسی محیط‌زیست دارد. تغییرات آب و هوایی نه تنها زیستگاه‌های طبیعی بلکه ترتیبات اجتماعی ما را مختل می‌سازد و احتمال درگیری‌های خشونت‌آمیز را افزایش می‌دهد.

تغییرات اقلیمی از جمله مخاطرات نوظهور یا نوین است که چالش‌های زیادی را از جمله گرمایش جهانی، عدم ثبات گازهای گلخانه‌ای، تخریب لایه ازن، ذوب یخ، بالا آمدن سطح آب دریاها، پدیده‌های اقیانوسی، باران‌های اسیدی را شامل می‌گردد. امروزه حفاظت از محیط‌زیست به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل حیات زیست‌کره زمین محسوب می‌شود. در این راستا توسعه و حفاظت از محیط‌زیست در پرتو تعاملات منطقه‌ای و همکاری‌های بین‌المللی در مسیر پایداری قرار می‌گیرد. از این‌رو مناسبات کشورها و تقویت روابط بین‌الملل و پایبندی به تعهدات مشترک بین‌المللی و لزوم تبعیت از قواعد آمده دو مبنای بسیار مهم در تبیین نقش دیپلماسی محیط‌زیست در نیل به سوی توسعه پایدار و توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست است. در این راستا دیپلماسی محیط‌زیست به‌عنوان رهیافتی مؤثر در حفاظت از منابع طبیعی و زیست‌بوم تلقی می‌گردد. از این‌رو جامعه بین‌المللی در بستر تعامل و تفاهم سازنده خود نیازمند نواندیشی در نیل به سوی حفاظت از محیط‌زیست جهانی و صلح جهانی است.

۳- نقش و تأثیر دیپلماسی محیط‌زیست بر حفاظت از محیط‌زیست شهری

در دهه‌های اخیر رشد شتابان شهرنشینی، توسعه و گسترش بی‌رویه شهرها، تنگناها، معضلات و پیچیدگی‌هایی را به همراه داشته است. از پیامدهای این پدیده، شدت یافتن ضرب‌آهنگ تغییر فضایی-کالبدی شهرها به‌طور اعم و مراکز شهری، بافت‌های کهن و اصولاً بخش‌های مرکزی شهرها به‌طور اخص بوده است که اغلب سبب افت منزلت‌های اجتماعی، نابسامانی در سازمان فضایی - کالبدی، زوال اقتصادی و ناکارآمدی کارکردی در این محدوده‌ها شده است. کشورهایی که در رفع این معضلات و ترمیم تخریب‌ها و زوال بافت‌های شهری، مدیریت تغییر و باززنده‌سازی و تجدید حیات شهرها و یا بخش‌هایی از شهرهایشان به تلاش‌های منسجم‌تری پرداخته‌اند؛ مانند کشورهای آمریکای شمالی، اروپای غربی و به‌ویژه بریتانیا رویکردهای مختلفی را در تئوری و عمل تاکنون تجربه نموده‌اند. (بحرینی، ۱۳۷۶: ۱۱۴).

سیاست‌ها و برنامه‌های نوسازی و بازسازی شهری در هر دوره متناسب با رویکردهای قالب، نیروهای مؤثر و هدایتگر (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی) و همچنین شرایط و ویژگی‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی شهرها دارای مشخصه‌ها و ابعادی معرف دوره و سیاست غالب بر آن مطرح بوده‌اند. بازسازی‌های کلان‌مقیاس پاپ سیکتوس پنجم^۱ در رم با هدف تبدیل نمودن شهر رم به پایتختی برای جهان مسیحیت یا برنامه‌های نوسازی شهری کلان‌مقیاس هوسمان^۲ در پاریس، همچنین برنامه‌های تخریب و نوسازی گسترده موسلینی در رم (۱۹۳۴) و نوسازی‌های گسترده استالین (۱۹۳۵) و هیتلر در مسکو و برلین معرف سیاست‌های نوسازی حاکمان شهری با انگیزه‌های سیاسی و اقتصادی بوده است. بازسازی‌های پس از جنگ، تخریب و نوسازی‌های گسترده بر پایه دیدگاه‌های مدرنیستی دهه‌های ۵۰ و ۶۰ میلادی نیز بیانگر رویکردهای متفاوتی به فرآیند تغییر و نوسازی شهری بوده‌اند. این فرآیند تکامل اندیشه، رویکرد و سیاست‌های نوسازی شهری با گذر از بازسازی‌های کلان‌مقیاس دهه پنجاه میلادی^۳، نخستین توجهات به مسائل اجتماعی اواخر دهه ۶۰، باززنده‌سازی و بهسازی دهه هفتاد و توسعه‌های مجدد دهه هشتاد با تأکید بر توسعه املاک و مراکز تجاری به‌علاوه توسعه قلمرو فعالیت به‌سوی رویکرد جامع‌نگر پیشرفته که علاوه بر توجه به ویژگی‌های کالبدی - محیطی و ارتقای آن، به تحول در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز متعهد می‌گردد.

بازآفرینی شهری فرآیندی است که با رویکردی جدید از بهسازی شهری آغاز می‌شود و در آن فارغ از جسم و فیزیک شهر، روح و ماهیت شهر در نظر گرفته می‌شود. در همین راستا عنصر نخستین و اساسی هر شهر یعنی شهروندان آن به‌عنوان مفهومی نوین و یکی از کهن‌ترین مفاهیم سیاسی - اجتماعی بر مفهوم تساوی در حقوق و وظایف در برابر قانون و مشارکت سیاسی فعال دلالت دارد. مشکلات زیست‌محیطی، مرزهای سرزمینی را رعایت نمی‌کنند، مشکل آلودگی آب‌های مرزی، مشکل ریزگردها، مشکل آلودگی هوا ناشی از صنایع بزرگ و منابع متحرک، غالباً چند مقیاسی هستند. مقیاس اثرگذاری و اثرپذیری این پدیده‌ها روی طیفی از مساحت کوچک یک محله در شهر تا مقیاسی جهانی قرار دارد. تغییر اقلیم و تغییر محیط اکولوژیک، در حال رخ‌دادن هستند و اقداماتی از مقیاس محلی تا فراملی را می‌طلبند. این اقدامات گاهی باید به‌صورت قانون و هنجاری درآیند تا در جامعه بعد اجرایی پیدا کند. پدیداری هنجارها و قوانین نگاهداشت محیط‌زیست، از حقوق داخلی آغاز می‌گردد و به محیط بین‌المللی تعمیم می‌یابد.

در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، بسط نگرانی‌های ملی به محیط بین‌المللی و هم‌افزایی توانمندی بازیگران بین‌المللی برای مقابله با آلودگی‌های زیست‌محیطی، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست را حیات بخشید ایجاد چنین روندی نشئت گرفته از چند عامل

^۱- Pope Sixtus V (1590-1585).

^۲- Haussman (1853).

^۳- Large-Scale Urban Reconstruction (clearance, comprehensive redevelopment).

اساسی بوده است: آگاهی از بدون مرز بودن آلودگی‌های زیست‌محیطی و عدم تبعیت عناصر زیستی از علقه‌های حقوقی - جغرافیایی، بهره‌گیری از توان مجموعه‌ای از دولت‌ها، تحرک بخشی هنجارگرایی‌های زیست‌محیطی (طیبی، ۱۳۹۴: ۱۲۴).

۴- دیپلماسی زیست‌محیطی و تأثیر آن بر محیط‌زیست ایران

معاهده بین‌المللی، تنظیم مجموعه‌ای از حقوق و تعهدات راجع به دولت‌ها و یا سازمان‌های بین‌المللی به صورت غالباً نوشته است که در نتیجه اشتراک نظر کلی مجموعه‌ای از این بازیگران، نگارش یافته و مورد پذیرش آن‌ها قرار می‌گیرد (طیبی، ۱۳۹۵: ۴۵). معاهده، یکی از گسترده‌ترین و اصلی‌ترین منابع حقوق بین‌الملل و به‌ویژه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست است که تنظیم و قاعده‌سازی رفتار بین‌المللی را در یک یا چند حوزه زیست‌محیطی به صورت شفاف و نوشتاری جلوه‌گر می‌سازد و امکان پیگیری و توسعه و تکامل آن‌ها را در گذر زمان از طریق ساختارهایی معین فراهم می‌سازد.

در این بخش، تمامی معاهدات بین‌المللی که کشور ایران عضو آنهاست آورده شده است. تعدادی از این معاهدات از نظر اثرگذاری و اثرپذیری بر کلان‌شهر تهران، برای ما اهمیت ویژه‌ای دارند.

- کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های حیوانات و گیاهان وحشی که در معرض خطر نابودی قرار دارند؛
- کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان: هدف کنوانسیون، برقراری شیوه‌های مؤثر جهت حمایت جمعی و مداوم از میراث فرهنگی و طبیعی دارای ارزش‌های جهانی برجسته طبق روش‌های علمی جدید است که در نوامبر ۱۹۷۲ مورد تصویب قرار گرفت.
- کنوانسیون مربوط به تالاب‌های بین‌المللی و تالاب‌های زیستگاه پرندگان آبی؛
- کنوانسیون وین در مورد حفاظت از لایه ازن: لایه محافظ ازن که زمین را از پرتوهای زیان‌بار خورشید (پرتوهای فرابنفش) محافظت می‌کند، بر اثر بعضی از فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی انسان، آسیب‌دیده و در نتیجه محیط‌زیست و همه موجودات از انسان و جانوران گرفته تا گیاهان در معرض خطر این اشعه قرار می‌گیرند. از این رو، با توجه به ضرورت پیش‌بینی راهکارهایی برای پیشگیری از تخریب لایه ازن، در سال ۱۹۸۵ به دعوت سازمان ملل متحد، نمایندگان ۲۱ کشور جهان و کشورهای عضو جامعه اروپا در وین، پایتخت اتریش گرد هم آمدند و مفاد معاهده‌ای را که کنوانسیون وین نامیده شد، تدوین کردند.
- پروتکل مونترال در مورد مواد کاهنده لایه ازن برنامه محیط‌زیست سازمان ملل: این توافقنامه به عنوان یک معاهده مستقل ولی متمم و مکمل پیوست کنوانسیون وین در زمینه مواد مخرب لایه ازن است که در سال ۱۹۸۷ امضا و ۲ سال بعد لازم‌الاجرا شد. پروتکل مونترال را می‌توان نمونه‌ای از موفق‌ترین همکاری‌های زیست‌محیطی بین‌المللی دانست. جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۹۰ به کنوانسیون وین و پروتکل مونترال پیوست. دفتر حفاظت از لایه ازن در سال ۱۹۹۳ در تهران تأسیس شد؛
- کنوانسیون بازل درباره کنترل انتقالات برون مرزی مواد زاید زیان‌بخش و دفع آن‌ها؛
- کنوانسیون بین‌المللی نجات دریایی؛
- کنوانسیون بین‌المللی آمادگی مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی؛
- کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع مواد زاید و دیگر مواد؛
- کنوانسیون بین‌المللی مداخله در دریاهای آزاد و در صورت بروز سوانح آلودگی نفتی و پروتکل مداخله در دریاهای آزاد در صورت بروز آلودگی غیرنفتی؛

- کنوانسیون سازمان ملل برای بیابان‌زدایی در کشورهایی که به‌طور جدی با خشکسالی و یا بیابان‌زایی مواجه هستند: این کنوانسیون در سال ۱۹۹۴ در پاریس امضا شد و اهمیت ویژه‌ای برای شهر تهران دارد. واقع‌شدن تهران در منطقه نیمه‌خشک و بروز خشکسالی‌های شدید در منطقه این کنوانسیون را مهم می‌نماید.
 - کنوانسیون تنوع زیستی؛
 - کنوانسیون تغییرات آب‌وهوا؛ در سال‌های دهه ۱۹۸۰، شواهد علمی نشان دادند که انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های انسانی خطراتی برای آب‌وهوای جهان ایجاد می‌کند و به این ترتیب افکار عمومی لزوم ایجاد کنفرانس‌های بین‌المللی دوره‌ای و تشکیل پیمان‌نامه‌ای برای حل این مسئله را احساس کرد. دولت‌ها برای انعکاس افکار عمومی یک‌سری کنفرانس بین‌المللی برگزار کردند و تنظیم قراردادی بین‌المللی را برای بررسی این مسئله خواستار شدند. در سال ۱۹۹۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد کمیته مذاکرات بین‌الدول (INC) را جهت تدوین کنوانسیون تغییر آب‌وهوا (UNFCCC) تشکیل داد.
 - کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی‌ها؛
 - پروتکل ایمنی زیستی؛
 - معاهده ذخایر ژنتیکی گیاهی برای غذا و کشاورزی؛
 - پروتکل کیوتو در مورد کنوانسیون چارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییر آب و هوا؛ پیمانی بین‌المللی به‌منظور کاهش صدور گازهای گلخانه‌ای، که عامل اصلی گرم‌شدن زمین در دهه‌های اخیر محسوب می‌شوند، است. این پیمان که پیمان‌نامه ریو را تکمیل و ترمیم می‌کند در چارچوب سازمان ملل متحد شکل گرفت.
 - کنوانسیون استکهلم در خصوص آلاینده‌های آلی پایدار: در سال ۱۹۹۵ شورای حکام برنامه محیط‌زیست سازمان ملل (UNEP) برای عملکرد جهانی راجع به POPs که به‌عنوان مواد شیمیایی پایدار در محیط‌زیست، تجمع‌پذیر در زنجیره غذایی و دارای اثرات مضر بر سلامتی انسان و محیط‌زیست تعریف می‌شوند، فراخوانی را اعلام نمود. در پی این فراخوان، نشست بین‌الدولی راجع به ایمنی مواد شیمیایی (IFCs) و برنامه بین‌المللی برای ایمنی مواد شیمیایی (IPCS) یک برنامه ارزیابی را از ۱۲ ماده خطرناک که به‌عنوان دوجین کثیف (Dirty Dozen) معروف شدند تدارک دیده شد. در سال ۲۰۰۴ با شرکت ۱۵۱ کشور مفاد آن امضا و مورد تأیید و تصویب قرار گرفت. جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۰۱ این کنوانسیون را امضا نمود و در فوریه سال ۲۰۰۶ به آن ملحق گردید.
 - کنوانسیون روتردام در مورد آئین اعلام رضایت قبلی برای مواد شیمیایی و آفت‌کشی‌های خطرناک خاص در تجارت بین‌المللی؛
 - کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجرت وحشی؛
 - کنوانسیون بین‌المللی حفظ نباتات مصوب؛
 - کنوانسیون کم‌رسانی به هنگام وقوع حادثه هسته‌ای یا فوریت رادیولوژیک و کنوانسیون اعلام فوری حادثه هسته‌ای؛
 - کنوانسیون منع گسترش، تولید، انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آن‌ها؛
 - کنوانسیون ایمنی جان اشخاص در دریا؛
- توافق پاریس: مهم‌ترین پیمانی که می‌توان نام برد توافق پاریس است. این توافق ذیل چارچوب پیمان‌نامه سازمان ملل در تغییر اقلیم (UNFCCC) در رابطه با کاستن از انتشار گازهای گلخانه‌ای، سازگاری و امور مالی است که از سال ۲۰۲۰ شروع می‌شود. متن توافق از سوی نمایندگان ۱۹۵ کشور در کنفرانس تغییر اقلیم ۲۰۱۵ سازمان ملل متحد در پاریس مذاکره و با اجماع در ۱۲ دسامبر

۲۰۱۵ تصویب شد. در ۲۲ آوریل ۲۰۱۶ (روز زمین) در مراسمی در نیویورک برای امضا معرفی شد. تا سال ۲۰۱۷، ۱۹۵ عضو UNFCCC این پیمان را امضا و ۱۴۷ کشور آن را به تصویب مجلس خود رسانده‌اند. کشور ایران در ۲۲ آوریل ۲۰۱۶ این توافق را امضا نمود ولی هنوز در مجلس به تصویب نرسیده لذا اجرای آن نیز شروع نشده است. این سند ۳۲ صفحه‌ای، نخستین توافق اقلیمی در نوع خود و در سطح جهانی است بر اساس این سند، کشورها متعهد خواهند شد که میزان تولید گازهای گلخانه‌ای و همچنین مصرف سوخت‌های فسیلی را کاهش دهند. بر اساس این سند، کشورهای جهان متعهد شده‌اند که میزان افزایش دمای کره زمین کمتر از ۲ درجه سانتیگراد باشد. همچنین کشورها تلاش خواهند کرد تا این افزایش از سقف ۱/۵ درجه سانتیگراد فراتر نرود. چنین معاهده‌ای برای کلان‌شهر تهران، که در معرض مخاطرات ناشی از تغییرات اقلیمی است و نقشی مهم در کنترل این اثرات دارد، بسیار با اهمیت است. کنفرانس سازمان ملل متحد درباره تغییرات آب و هوا (COP22) در مراکش، برای اجرای معاهده پاریس نقش بسیار مهمی را برعهده شهرها گذاشت و شعار اصلی آن به این دلیل که بستر بیشترین ابتکارات راه‌حل‌های کاهش کربن هستند، اقدام برای اقلیم در و توسط شهرها تعریف شده بود. در توافق پاریس برای اولین بار به غیر از دولت‌های در راس کشورها، با شهرداران و گروه‌های محلی هم مذاکره شد و نتیجه اینکه شهرها نقش‌های مستقلی یافتند. یکی از جنبه‌های پر اهمیت توافق پاریس، شکل‌گیری مجمع شهرداران بود که خود استراتژی‌هایی را برای پایبندی و نیل به اهداف توافقنامه طراحی و تصویب کردند. آن‌ها اصول مشارکت طلبی (برای تشویق به تعهد و انگیزه عمومی)، تسهیل‌گری برای استفاده از انرژی‌های سبز، بازیافت و استفاده مجدد از انرژی و منابع طبیعی و مالیات سبز منطقی را در شهرها مهم دانستند.

۵- نقش و تأثیر دیپلماسی محیط‌زیست بر حفاظت از محیط‌زیست شهر تهران

عناصر و فضاهای شهری، عمری محدود دارند و با گذشت زمان در اثر فرسودگی تدریجی ناشی از عوامل انسانی و محیط طبیعی، به بازآفرینی نیاز دارند. زیرا بر اثر ناهمخوانی توسعه نواحی شهری با نیازهای زیستی، اجتماعی و اقتصادی ساکنان شهر، پایداری در شهر، فاقد عملکرد قوی در تحولات زندگی شهری و اقتصاد خانوارهای شهری بوده و تجانسی با شیوه زندگی مردم در شهر نداشته است. در این مناطق، اغلب، طبقات کم‌درآمد ساکن هستند. شهر تهران به‌عنوان پرجمعیت‌ترین شهر و پایتخت ایران، با ۳۲۶۸ هکتار بافت فرسوده و ۱۱۵۰۰۰۰ نفر جمعیت ساکن در این بافت، برای حفظ و ارتقای توسعه پایدار، افزایش سطح تاب‌آوری، تحقق حقوق زیست‌محیطی و شهری ساکنان این نواحی، نیاز به توجه ویژه به معاهدات بین‌المللی در این خصوص دارد.

مهم‌ترین اصل در مدیریت شهری شهروندمداری، شهروندانی هستند که دارای تعلق اجتماعی و هویت جمعی بوده و روابط، مناسبات، مهارت‌ها و مسئولیت‌های خود را می‌پذیرند. علاوه بر این تأمین سعادت شهروندان و مدیران شهری از طریق ایجاد محیط شهری مناسب، برخورداری هدفمند و یکپارچه‌ی برپاشده بر اساس قوانین، هدف کلان حقوق شهروندی است که با تقویت محورهای همچون تقویت حس اعتماد به نظام مدیریت شهری، ایجاد عدالت در برخورداری از فرصت‌ها و امکانات، بهبود و ارتقای شاخص‌های مثبت شهروندی، تقویت ساختار شهروندی از طریق استقرار نظام حقوق و تکالیف بین شهروندان و مدیران شهری، مشارکت‌جویی و افزایش میزان اثرگذاری شهروندان در بهبود امور شهر و رویکرد مشارکت شهروندی در تصمیم‌سازی‌ها توسعه می‌یابد.

بازآفرینی شهری یکی از مفاهیم مورد توجه در حوزه حفاظت از محیط‌زیست است. بازآفرینی شهری در حقیقت فرآیند توسعه همه‌جانبه در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی در محدوده‌ها و محله‌های هدف در پیوند با باقی شهر (شرکت عمران و بهسازی شهری، ۱۳۹۳: ۹-۱۰-۱۱). بازآفرینی به معنای باز تولید یا ترمیم طبیعی بخشی از یک تمامیت زنده است که در معرض نابودی قرار گرفته است (لطفی، ۱۳۹۰: ۲۴). بازآفرینی از طریق بهبود حیات محیطی، اقتصادی و

اجتماعی شهر به‌دست می‌آید و طیف وسیعی از فعالیت‌ها را توصیف می‌کند که زندگی جدیدی به مناطق فرسوده و کهن شهر می‌بخشد و بدین لحاظ باعث تجدید حیات ساختمان‌ها، زیرساخت‌ها، تأسیسات شهری و محیط ساخته شده می‌شود و منجر به توسعه مجدد ساختارهایی می‌گردد که پایان عمر مفیدشان فرا رسیده است. بازآفرینی سعی دارد با بررسی موقعیت، شرایط محیطی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی به تجدید حیات مکان‌هایی بپردازد که به مرور زمان فرسوده شده و کارایی لازم را ندارند، همچنین به‌نحوی که احیای کالبدی و عملکردی توأمان به وقوع بپیوندد، باعث افزایش کیفیت‌های محیطی می‌گردد.

به موازات گسترش شهرنشینی در ایران از دهه ۱۳۴۰ به بعد و رشد نرخ شهرنشینی کشور، حاشیه‌نشینی شهری نیز به‌عنوان یک پدیده جدید اجتماعات شهری به وجود آمد و به مرور زمان، بافت‌های ناکارآمد و حاشیه‌نشینی شهری در چند دهه گذشته به‌عنوان یکی از چالش‌های نظام سکنی‌گزینی کشور و همچنین کاستی نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری مطرح شده است. ساکنان این سکونتگاه‌ها در مقایسه با شهر مادر یعنی شهری که این سکونتگاه‌ها حاشیه آن محسوب می‌شوند، از سرانه‌های پایین خدمات شهری، خدمات اجتماعی، استانداردهای پایین زندگی و شاخص‌های پایین اقتصادی و مسکن ارزان و غیرایمن و کمبود فضای سبز برخوردار هستند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۲).

ستاد ملی بازآفرینی شهری با عضویت تعداد ۲۱ عضو رسمی شامل وزارتخانه و ارگان حاکمیتی و به ریاست رئیس‌جمهوری و نایب‌رئیس وزیر راه و شهرسازی تشکیل می‌شود و دبیرخانه ستاد ملی شرکت بازآفرینی شهری ایران است. علاوه بر ستاد ملی و در ذیل آن، تعداد ۶ کارگروه ملی نیز که هر کدام به‌صورت تخصصی مسئولیت هماهنگی و برنامه‌ریزی بخشی از موضوع بازآفرینی شهری را بر عهده دارند، شکل گرفته است که عبارت‌اند از: کارگروه پیش‌بینی و پیشگیری از گسترش بافت‌های ناکارآمد (به ریاست قوه قضائیه)؛ کارگروه ارتقای اجتماعی، فرهنگی و سلامت (به ریاست وزارت کشور)؛ کارگروه ارتقای اقتصادی، مشارکت‌های مردمی و تسهیلات (به ریاست وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی)؛ کارگروه مدیریت روستاهای واقع در حریم شهرها (به ریاست سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها)؛ کارگروه وقف (به ریاست سازمان اوقاف و امور خیریه)؛ کارگروه تشکل‌های مردم‌نهاد ستاد ملی بازآفرینی شهری (به ریاست شبکه ملی موسسات نیکوکاری و خیریه). همان‌طور که در این پاراگراف به آن پرداخته شد در ستاد ملی بازآفرینی شهری جایگاه ویژه‌ای برای تفکر سبز و توجه به محیط‌زیست به صورت یک شاخه اصلی وجود ندارد.

به همین جهت گفتمان و راهبردهای زیست‌محیطی و همچنین بومی‌سازی قوانین و لایحه‌های زیست‌محیطی که بدون شک جانی دوباره در مسیر پایداری شهرها قلمداد می‌شود، به چشم نمی‌خورد.

در شهر تهران به عنوان یک استثناء و با توجه به این که محدوده شهری (محدوده خدماتی شهرداری) منطبق بر حوزه فعالیت فرمانداری‌های شهرستان‌های تهران، ری و شمیرانات است؛ ریاست و دبیری ستاد بازآفرینی شهری پایدار شهر تهران به مجموعه شهرداری واگذار شده است. بنابراین ستاد بازآفرینی پایدار محدوده‌ها و محله‌های هدف برنامه‌های احیاء، بهسازی و نوسازی شهر تهران با استناد به «سند ملی بازآفرینی شهری» و همچنین تبصره ۵ ماده ۳ «آیین‌نامه نحوه فعالیت ستاد استانی بازآفرینی پایدار محدوده‌ها و محلات هدف» در سال ۱۳۹۴ تشکیل شده و در حال فعالیت می‌باشد. در این راستا ریاست ستاد بازآفرینی شهر تهران طی حکمی از طرف وزیر راه و شهرسازی به شهردار تهران ابلاغ شده است. دبیری ستاد بازآفرینی شهری پایدار شهر تهران نیز به موجب ابلاغیه شماره ۱۰/۱۱۰۳۵۹۰ مورخ ۱۳۹۴/۰۹/۰۸ از طرف شهردار تهران به ریاست سازمان نوسازی شهر تهران واگذار گردیده است و این سازمان دبیرخانه ستاد بازآفرینی شهری پایدار شهر تهران می‌باشد.

شرکت A.T Kearney یکی از معتبرترین شرکت‌های بین‌المللی مشاوره مدیریت واقع در شیکاگو آمریکاست. این موسسه در رتبه‌بندی شاخص شهرهای جهانی خود در سال ۲۰۱۷ تعداد ۱۲۸ شهر را مورد ارزیابی قرار داده که رتبه تهران ۹۸ بوده است. موسسه مذکور در این شاخص پنج رکن سرمایه انسانی، مشارکت سیاسی، تجربیات فرهنگی تبادل اطلاعات و فعالیت‌های کسب‌وکار را مورد ارزیابی قرار داده است.

شرکت زیپ جت، شرکتی در انگلستان است که با همکاری شرکت راکت اینترنت اقدام به رتبه‌بندی شهرها کرده است. در میان ۱۵۰ شهر مورد بررسی تهران در رتبه ۱۴۵ قرار دارد. اهم موارد مورد بررسی توسط این شرکت، فضای سبز، تراکم جمعیت، حمل‌ونقل عمومی، ترافیک، احساس امنیت، ساعات آفتابی، آلودگی صوتی، آلودگی هوا، آلودگی نوری، بی‌کاری، بدهی سرانه، امنیت اجتماعی، قدرت خرید خانوار، سلامت ذهنی، سلامت جسمی، برابری جنسیتی و برابری نژادی بوده است. ارکان شاخص کامیابی شهری در شکل زیر آمده است. این ارکان عبارتند از بهره‌وری، زیرساخت، کیفیت زندگی، برابری و شمول اجتماعی، پایداری زیست‌محیطی، مقررات‌گذاری و حکمروایی شهری.

دانشگاه IESE مدرسه اقتصاد ناوارد یک دانشگاه معتبر بین‌المللی است که رتبه هشتمین دانشگاه معتبر جهان را در رتبه‌بندی اکونومیست کسب کرده است. این دانشگاه گزارش‌هایی سالانه تحت عنوان شاخص شهرهای پویا منتشر می‌کند و آخرین آن مربوط به سال ۲۰۱۷ می‌شود. در این گزارش ۱۸۰ شهر مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند و در این بین تهران رتبه ۱۶۱ را کسب کرده است. ارکان مورد بررسی در این رتبه‌بندی اقتصاد، تعامل بین‌المللی، تردد و حمل‌ونقل، محیط‌زیست، تکنولوژی، برنامه‌ریزی محلی، مدیریت بخش عمومی، حکمروایی، انسجام اجتماعی و سرمایه انسانی بوده است. ارکان شاخص شهرهای پویا در شکل زیر نمایش داده شده است. این ارکان عبارت‌اند از سرمایه انسانی، همبستگی اجتماعی، اقتصاد، مدیریت عمومی، حکمرانی و محیط‌زیست.

دولت‌ها باید اسناد ملی و بین‌المللی مربوط به محیط‌زیست، مانند راهبردها، برنامه‌ها و همچنین، گزارش‌ها مربوط به نحوه اجرای آن‌ها را به اطلاع همگان برسانند. (ملکی اصل، ۱۳۹۵: ۳۶) در این راستا هر چند بر اهمیت موضوع پیش‌رو تاکید گردیده اما یکی از خلاءهای مهم در تحقق روند دیپلماسی عمومی محیط‌زیست، عدم تحقق حق آگاهی‌های محیط زیستی است.

۶- برنامه پنج ساله استان تهران از نقطه نظر زیست‌محیطی

مسائل پیش‌روی جوامع بشری طی دهه‌های اخیر دارای دو خصیصه، درهم‌تنیدگی ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و تغییرات سریع محیطی است. امروزه هرگونه تصمیم‌گیری در خصوص رفع مسائل و موضوعات جوامع بشری باید به‌صورت همه‌جانبه و با توجه به ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی اتخاذ گردد. همچنین روند رشد تغییرات در محیط پیرامونی سریع‌تر شده و هر روز شاهد تحولات تکنولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی هستیم؛ بنابراین سیاست‌گذاری برای رفع مشکلات و مسائل فراروی جوامع بدون توجه به این تحولات، از اثربخشی لازم برخوردار نبوده و چه‌بسا نتایج معکوسی را به بار آورد.

تمرکززدایی و اعطای اختیارات بیشتر به مدیریت‌های منطقه‌ای به‌عنوان یکی از راهبردهای اساسی برنامه‌های پس از انقلاب مطرح شده است و متناسب با اختیارات و منابع منطقه (استان) نقشی در فرآیند توسعه کشور برای منطقه قابل‌تصور است. به لحاظ سهم بالای استان تهران در اقتصاد ملی و جمعیت کشور روند توسعه کشور متأثر از استان بوده و شناسایی چالش‌های فراروی توسعه استان و ارائه راهبرد رفع آن‌ها موجب تسریع در توسعه کشور خواهد شد. در این راستا ضروری است مهم‌ترین مسائلی که استان هم‌اکنون با آن مواجه بوده یا تصور می‌شود با توجه به تغییرات محیطی در میان‌مدت با آن روبرو خواهد شد، احصاء گردد.

با توجه به موارد فوق ذکر تدوین برنامه پنج‌ساله استان با هدف شناسایی مهم‌ترین مسائل و موضوعات مرتبط با توسعه استان و ارائه راهبرد جهت رفع آن‌ها در یک افق زمانی مشخص در دستور کار معاونت برنامه‌ریزی استانداری تهران قرار داده شد.

استان تهران با چالش‌های اساسی از قبیل عمده شدن مسائل زیست‌محیطی و اجتماعی، فرسایش سریع تأسیسات زیر بنایی و... ناشی از تراکم بسیار بالای جمعیت و استقرار فعالیت‌ها بیش از ظرفیت محیطی استان مواجه است. به دلیل این چالش‌ها بخش‌های استان با مسائل متنوع و گسترده‌تری نسبت به سایر استان‌های کشور مواجه هستند که نیازمند شناسایی و اولویت‌بندی مهم‌ترین مسائل فراروی توسعه استان و بهره‌گیری از ظرفیت‌های استان و کشور برای رفع آن‌ها است. تعدد مسائل و ناهمگنی آن‌ها در توسعه استان نیازمند چارچوبی منسجم برای استخراج، هدف‌گذاری و سیاست‌گذاری رفع مسائل است. برنامه پنج‌ساله استان (۱۳۹۴-۱۳۹۰) فرآیندی است که مسائل اساسی فراروی توسعه استان به تفکیک بخش را تبیین و اولویت‌بندی نموده و سپس گام‌های مشخص نظام‌مند برای حل مسائل استان در افق برنامه ارائه می‌نماید.

به‌منظور اولویت‌بندی مسائل استان ابتدا سیاست‌های کلان در بلندمدت، برگرفته از اسناد فرادستی تنظیم شده به تصویب شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان رسید. سیاست‌های کلان استان حاوی راهبردهای بلندمدت توسعه استان بوده و به بیان دیگر چشم‌انداز بلندمدت استان را ترسیم می‌نمایند. بخش‌های مختلف در چارچوب سیاست‌های کلان استان و بر مبنای رسالت و مأموریت تعیین شده برای آن بخش در برنامه‌های توسعه کشور، چشم‌انداز بخش را تعیین نموده و عمده‌ترین مسائلی که بخش برای نیل به چشم‌انداز خود با آن مواجه است، به‌عنوان مسائل بخش در نظر گرفته و بر اساس ارزیابی محیطی (ظرفیت‌های و محدودیت‌های داخلی و پیرامونی) راهبردهای لازم جهت رفع مسائل را ارائه نموده‌اند.

سند برنامه استان (۱۳۹۴-۱۳۹۰) متشکل از ۲۴ سند برنامه بخشی در جلسه نوزدهم شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان در سال ۸۸ به تصویب رسید. این برنامه با مشارکت فراگیر دستگاه‌های اجرای استان و هدایت معاونت برنامه‌ریزی استانداری تهران، محصول تلاش مستمر مدیران، کارشناسان و فرمانداران در بازه زمانی ۹ ماهه می‌باشد که از همه دست‌اندرکاران تهیه این برنامه قدردانی می‌نماید. تهیه دستورالعمل تدوین برنامه و هدایت دستگاه‌های اجرایی در چارچوب دستورالعمل، جمع‌بندی و تلفیق برنامه استان و تهیه پیش‌نویس سیاست‌های کلان استان بر اساس اسناد فرادستی در دفتر برنامه‌ریزی و بودجه (دبیرخانه تدوین برنامه) انجام شده است، که از مساعی مجموعه مدیران و کارشناسان این دفتر تقدیر می‌گردد.

برنامه‌های منطقه‌ای (استانی) یکی از اجزاء نظام برنامه‌ریزی کشور است که اعطای اختیارات بیشتر به مدیریت‌های استانی (نظام درآمد - هزینه) در برنامه‌های سوم و چهارم توسعه موجب تقویت جایگاه این برنامه‌ها شده است. برنامه‌های استانی غالباً در راستای تحقق اهداف برنامه‌های ملی تدوین شده و جایگاه مناطق را در تحقق اهداف برنامه‌های توسعه ملی تعریف می‌کنند، همچنین تدوین برنامه‌های استانی فرصتی را برای ارزیابی از روند توسعه استان فراهم می‌آورد.

استان تهران با سهم ۲۰ درصدی از جمعیت و حدود ۲۶ درصدی از اقتصاد ملی و همچنین برخورداری از مرکزیت اداری و سیاسی کشور از نقشی محوری در توسعه کشور برخوردار می‌باشد لذا رفع موانع و تنگناهای فراروی توسعه آن، توسعه ملی را به‌دنبال خواهد داشت. در همین راستا شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان تهران به‌منظور تبیین نقش و جایگاه استان در برنامه‌های توسعه ملی و اسناد فرادستی، ترویج نگرش و فرهنگ برنامه‌ای در دستگاه‌های اجرایی استان و همچنین هدایت هماهنگ دستگاه‌های اجرایی در مسیر توسعه استان، تدوین برنامه پنج‌ساله استان را در دستور کار قرار داد.

۱-۶ هدف‌ها و سیاست‌های کلان برنامه پنج‌ساله استان

سیاست‌های کلان استان بر اساس اسناد لایحه برنامه پنجم کشور، سند ملی توسعه استان، ضوابط و جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین و طرح مجموعه شهری تهران تنظیم شده است. راهبردهای این اسناد، جهت‌گیری‌های کلان توسعه‌ای استان را تحت تأثیر قرار داده و در مراجع ملی به تصویب رسیده است.

۷- حفاظت، احیاء و بهره‌برداری پایدار از محیط‌زیست، منابع طبیعی و تنوع زیستی

- ۱-۱- مدیریت پسماند شهری و مقابله با بحران آلودگی هوای کلانشهر تهران
 - ۱-۲- حفظ، احیاء و بهره‌برداری مناسب (توسعه پایدار) از منابع آب محدود
 - ۱-۳- ساماندهی فعالیت‌های کشاورزی، افزایش بهره‌وری محصولات و فرآورده‌ها با تأکید بر توسعه کشت‌های متراکم و گلخانه‌ای و کاهش ضایعات و افزایش راندمان آب در بخش با استفاده از شیوه‌های مدرن
 - ۱-۴- نهادهای بهره‌وری و افزایش آن در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید
- در سند برنامه محیط‌زیست، چشم‌انداز محیط‌زیست طبیعی و انسانی شهرها، روستاها و زیست‌بوم‌های استان تهران دارای شرایط مطلوب برای شهروندان و بارگذاری فعالیت‌های سازگار با ظرفیت‌های اکولوژیک و مطابق با اهداف توسعه پایدار است که شامل موارد ذیل است:

- حفاظت و بهره‌برداری بهینه و پایدار از منابع آب و خاک و هوا
 - حفاظت از جاذبه‌های گردشگری طبیعی به‌منظور بهره‌برداری پایدار
 - کنترل آلاینده‌های محیط‌زیست ناشی از فعالیت‌ها در حد استانداردهای زیست‌محیطی.
- ارزیابی از محیط داخلی (نقاط قوت):**
- ظرفیت‌های زیست‌محیطی مناسب جهت توسعه فرهنگ اکوتوریسم و ایجاد قطب گردشگری در منطقه
 - وجود مناطق تحت مدیریت با کارکردهای پژوهشی و آموزشی و حفاظت گونه‌ها و تنوع ژنتیکی
 - وجود متخصصین محیط‌زیست در استان
 - وجود طرح‌های جامع مدیریت (برنامه جامع کاهش آلودگی هوای شهر تهران و کرج و برنامه مدیریت حفاظتی کیفی رودخانه‌های تحت مدیریت) در استان
 - ایستگاه‌های ثابت و سیار سنجش آلودگی (آب، هوا و صوت)
 - پوشش شبکه ارتباط رادیویی (ثابت و سیار)
 - پاسگاه‌های محیط‌زیست مستقر در مناطق تحت مدیریت
 - استقرار سامانه مدیریت کیفیت (ایزو ۹۰۰۱)
 - گشت پایش محیط‌زیست از طریق هوایی و زمینی
 - کمیته‌های تخصصی (کارشناسی محیط‌زیست، مدیریت پسماند، ارزیابی اثرات زیست‌محیطی، حفاظت کیفی رودخانه‌ها و حوزه‌های آبریز، طرح و برنامه، جرائم زیست‌محیطی)

ارزیابی از محیط داخلی (نقاط ضعف):

- مشخص نبودن ارزش‌های اقتصادی منابع طبیعی و زیست‌محیطی (آب، خاک و...) ماده ۵۹ قانون برنامه چهارم توسعه
- عدم وجود اسناد مالکیت مناطق تحت مدیریت به نام سازمان حفاظت محیط‌زیست
- عدم تناسب امکانات (نیروی انسانی، تجهیزات فیزیکی) جهت حفاظت، پایش و نظارت با روند توسعه استان
- محدودیت‌های قانونی جهت جذب کارشناسان خبره و متخصص

- فقدان سیستم جامع اطلاعات و آمار
- ضعف آموزش درون‌سازمانی
- تعامل ضعیف با دانشگاه‌ها و دستگاه‌های اجرایی استان در امور محیط‌زیست

ارزیابی از محیط خارجی (فرصت‌ها):

- وجود قوانین، دستورالعمل‌ها، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و کلیه مصوبات مرتبط با مسائل زیست‌محیطی/وجود سند چشم‌انداز ۲۰ ساله (۱۴۰۵)/قانون برنامه توسعه/سند توسعه‌ای استان/مصوبات شورای عالی امنیت ملی/ضوابط قانونی محدودیت استقرار در شعاع ۱۲۰ کیلومتری در ایجاد صنایع جدید
 - گارد اجرایی و ضابطین دادگستری
 - تعدد و تمرکز رسانه‌های جمعی در استان
 - حساسیت شهروندان به مسائل زیست‌محیطی
 - ادارات حفاظت محیط‌زیست مستقر در شهرستان‌های استان
 - وجود مراکز علمی و پژوهشی و فن‌آوری برتر در استان
 - تعدد تشکلهای غیردولتی
 - وجود نهادهای بین‌المللی مرتبط با محیط‌زیست در تهران (جایکا، یونپ و...)
 - نزدیکی به حوزه‌های تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی محیط‌زیست
 - برخورداری از قابلیت‌های گردشگری و طبیعت‌گردی
 - مصوبات هدایت‌کننده جهت ساماندهی صنایع استان (شهرک‌های صنعتی و توسعه صنایع برتر HT)
 - طرح آمایش سرزمین استان
 - گرایش واحدهای تولیدی - صنعتی در جهت اجرای مقررات زیست‌محیطی
 - برخورداری از پتانسیل بالای فرهنگی - اجتماعی جهت پذیرش ارتقای دانش زیست‌محیطی
 - برخورداری از تنوع اقلیمی و زیست‌بومی در راستای پایداری
- مشکلات زیست‌محیطی دارای موجودیتی جدا از جامعه شهری نیستند، بلکه همواره از طریق فرآیندهای اجتماعی پیچیده، ایجاد می‌شوند. صدمات و خسارات، وجود دارند؛ ولی اینک کدامیک مورد توجه همگانی قرار بگیرند منوط به جمع‌آوری موفق اطلاعات، نظر، عقیده، شعور و خودآگاهی است. اینکه رسانه‌ها و متخصصان چگونه مسائل زیست‌محیطی را تفسیر می‌کنند و جهت‌گیری سیاست‌گذاران چه باشد، جنبه اجتماعی و مدنی محیط‌زیست با تبلیغات عمومی تقویت شود یا خیر و عنصر احساسی نگاه دلسوزانه به محیط‌زیست ایجاد شود، همه نشانگر اهمیت و اثربخشی مقررات و قوانین زیست‌محیطی بر جوامع انسانی به‌ویژه شهرها به‌عنوان مراکز تمدنی و فعالیتی، هستند. منافع اجتماعی شهرها به لحاظ ارزیابی خطرات و بحران‌های طبیعی، ارزیابی خسارات و مدیریت برنامه‌ها اقدامات مقابله یا سازگاری، در گرو توجه به محیط‌زیست است. منظور از این مقدمه اهمیت فرهنگ‌سازی و جلب نظرات و توجهات به سمت مسائل و مشکلات زیست‌محیطی است. سیاست‌گذاری در دیپلماسی فعال بین‌المللی موجب توجه ویژه عموم مردم به موضوع می‌شود. از دیگر سو در تحقق اهداف معاهدات بین‌المللی مدل جدیدی از همکاری‌های سنتی دولت‌ها شکل گرفته است که ارتباط و همکاری شهرها با یکدیگر در زمینه‌های مختلف انتقال دانش و نوین فناوری‌هاست. در واقع از همکاری سنتی دولت‌مركززدایی شده و این شهرها هستند که به‌عنوان بستر اصلی تحقق معاهدات، خود پای میز نشسته و به مبادله تجارب و دانش بومی می‌پردازند. شهرها می‌توانند به دولت‌هایشان برای ایفای این نقش کمک کنند.

چارچوب‌های اقدام شهرها برای تغییر اقلیم، فقط شامل راه‌های کاهش اثر تغییر اقلیم نیست و به‌طور فزاینده‌ای مرزهای سیاسی و جغرافیایی را درنوردیده و با افزایش تاب‌آوری و کاهش تفاوت‌های نژادی در ارتقای سلامت و کیفیت زندگی شهروندان گام برمی‌دارد. شهرداران در بستر مدیریت شهر هستند و آن‌ها هستند که می‌بینند انفعال در مقابل تغییرات اقلیمی هزینه‌های بالای ساخت مجدد، تعمیرات، از بین رفتن بسیاری از فرصت‌های اقتصادی و انواع بیماری‌ها را برای شهر ایجاد می‌کند. شهر تهران تاکنون در زمینه فعالیت برای معاهدات زیست‌محیطی بسیار منفعل بوده و علت آن را می‌توان در متن HCA¹ یافت. طبق شرایط قراردادهای میزبانی کنفرانس‌های تغییرات اقلیمی سازمان ملل متحد، شرایط مختلف میزبانی از جمله دیپلماسی فعال بین‌المللی، شرایط امنیت و سهولت رفت آمد به کشور میزبان از نظر اخذ ویزا و غیره، ضروری دانسته شده است. در کنار اهمیت ویژه‌ای که این موضوع برای کلان‌شهر تهران دارد، می‌توان سه حالت را برای آینده این عامل در نظر داشت:

حالت اول: روند کنونی سیاسی کشور ادامه یافته و شهرداری تهران به تبعیت از آن، روند فعلی منفعل بودن در پیمان‌های زیست‌محیطی را ادامه می‌دهد.

حالت دوم: روند سیاسی کشور ادامه داشته؛ ولی شهرداری تهران، داوطلبانه با سازمان محیط‌زیست که مرجع ملی تمامی پیمان‌های زیست‌محیطی است، وارد همکاری می‌شود و نقش مهمی در کاهش آلاینده‌های زیست‌محیطی ایفا می‌کند.

حالت سوم: روند سیاسی کشور تغییر می‌کند و دیپلماسی بین‌المللی قوی‌تری، شهرداری تهران را مجاز به مشارکت و فعالیت در معاهدات بین‌المللی زیست‌محیطی می‌کند.

جدای از این‌ها پیوستن به معاهدات بین‌المللی زیست‌محیطی و شروع و تلاش برای اجرای آن‌ها، میزبانی کلان‌شهرها برای چنین نشست‌هایی و فعال بودن در روند تصویب معاهدات بین‌المللی زیست‌محیطی، دیپلماسی فعال و اثربخش، موجب ارتقای سطح شهر در کلاس جهانی می‌شود. شهر تهران با ویژگی‌های جغرافیایی منحصر به فرد زمینه تشکیل چنین نشست‌هایی را دارد.

توسعه پایدار یک چارچوب پیشرفته اکولوژیکی و یکی از مفاهیم مترقی و بسیار مهم حقوق محیط‌زیست به‌شمار می‌آید. از آنجا که توسعه بنیان‌های مدنی و شهروندی به‌سرعت در حال پیشروی است، بسیار طبیعی است که محیط‌های انسانی که با هنجارهای مشخص ساختاریافته نیز در حال توسعه باشد. (Moomaw and et.al, 2017: 17) در همین راستا فرایندهای بازآفرینی شهری که یکی از المان‌های مهم و تأثیرگذار در توسعه پایداری جهان شهرها محسوب می‌شوند می‌بایست در کنار خود دیپلماسی سبز را به همراه داشته و زیرساخت‌های مورد نیاز را فراهم آورد. در این میان حق بر محیط‌زیست سالم نمای مناسبی به نوع زندگی شهروندی داده و حق بر محیط شهری مناسب دورنمای مناسبی را برای ادامه زندگی ترسیم نموده است. در این راستا تحقق هر دو شاخص حق بر محیط‌زیست سالم و حق بر محیط شهری مناسب مبتنی بر پایداری توسعه و امعان‌نظر به توسعه پایدار شهری است که در نگاه اول تحقق این دو شاخص می‌تواند در قالب طرح‌های بازآفرینی شهری ایجاد شود. با این وجود می‌توان اذعان نمود که مبحث توسعه پایدار یکی از مباحث مهم حکمرانی محیط‌زیستی خوب است. از این‌رو تمامی تلاش‌های مدیریت شهری در حوزه محیط‌زیست در راستای اجرای مؤثر قوانین داخلی محیط‌زیست درجه بهبود وضعیت کلی محیط‌زیست است (طیعی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۲).

محیط‌زیست شهری یکی از مهم‌ترین مسائل در مدیریت کلان‌شهر و همچنین در طرح‌های بازآفرینی شهری است که به دلیل ازدحام و ترکیب‌های جمعیتی دچار مشکل می‌شود و محیط‌زیست سالم دچار نابسامانی می‌گردد. از این‌رو تلاش می‌گردد تا این

¹⁻ Host Country Agreement.

مسئله بسیار مهم و مشکلات پیشرو مرتفع و وضعیت موجود در حالت مطلوب قرار گیرد. در این راستا اشاره به برخی محورهای سازنده در جهت ارتقای مدیریت محیط‌زیست شهری ضروری می‌نماید:

*** نقش نمایندگان حقوقی شهرداری کلان‌شهرها در پیشبرد تلاش‌ها سازمانی در جهت اهداف پایدار محیط‌زیستی در تمامی طرح‌های شهری (بازآفرینی)

*** ظرفیت‌سازی در سطح کلان‌شهرها به‌منظور افزایش همکاری‌های بین سازمانی با استفاده از تفاهم‌نامه‌های چندجانبه محیط‌زیستی

*** تقویت ساختار سازمانی مدیریت محیط‌زیست و توسعه پایدار تحت نظارت معاونت خدمات و محیط‌زیست شهری و ترویج همکاری با سازمان محیط‌زیست و سازمان‌های مرتبط و حمایت عمومی از ساختار محیط‌زیست

*** تشویق در جهت توسعه تدریجی حقوق محیط‌زیست و توسعه این مقوله در مجموعه قوانین شهرداری

*** مساعدت و همکاری در زمینه به اشتراک‌گذاری تجربیات محیط‌زیستی کلان‌شهرها و برخی تجربیات کلان‌شهرهای جهان با امعان‌نظر به دیپلماسی محیط‌زیست (طیبی و اسماعیلی فرد، ۱۳۹۶: ۱۸)

*** تبیین شاخص‌های حقوقی و مدیریتی اقتصاد سبز با تأکید بر ارزش‌گذاری محیط‌زیستی.

در این راستا اهم نظرات ابراز شده در محورهای فوق ناشی از دغدغه‌های محیط‌زیست شهری و نوسانات مدیریت شهری در جهت حفاظت و حمایت از این مقوله است. از این‌رو ابراز نگرانی در رابطه با تخریب محیط‌زیست شهری، زیست‌بوم‌های طبیعی متمرکز در ساختار شهری دیدگاه‌های جدی پیرامون محیط‌زیست شهری وجود دارد که بر مسائل بسیار مهم تأکید دارد:

- عدالت اجتماعی، حکمرانی محیط‌زیستی خوب و توسعه حقوق محیط‌زیست
- حاکمیت قانون، به‌کارگیری استانداردهای مناسب در شفافیت مسائل، حفاظت و تعهد به حقوق نسل‌های شهروندی، دستیابی به توسعه پایدار و اقتصاد محیط‌زیستی
- تأکید بر نقش قانون به‌عنوان یک ابزار با ارزش و دسترسی به اطلاعات در راستای توسعه پایدار
- بهبود اثربخشی اعمال تصدی برای دستیابی به توسعه پایدار و عدالت اجتماعی
- تخصیص منابع کافی و تعهد به بالابردن سطح آگاهی و تقویت ظرفیت‌های آموزشی به‌ویژه در مناطق چندگانه (Abdul hamid, 2011:9).

نتیجه‌گیری

تبیین نقش و جایگاه اکو دیپلماسی همه‌جانبه در ساختارهای اداری و همچنین در تمامی طرح‌های شهری از منظر ملی و مدیریت کلان‌شهرها، در واقع دیپلماسی محیط‌زیست، درک مفهومی و روش سازگاری مدیریت شهری با نظام برنامه‌ریزی سبز برای رسیدن به توسعه پایدار شهری و حفاظت از محیط‌زیست است. اگر بخواهیم در نگاه خردتر موضوع طرح‌های بازآفرینی شهری را در راستای اکو دیپلماسی مدنظر قرار دهیم می‌توان این‌چنین بیان نمود که در واقع دیپلماسی محیط‌زیست چهارچوب ساختاری و بنیادی هر تغییر شهری در مسیر توسعه پایدار و رویکرد حفاظت زیست‌محیطی است.

آگاهی‌رسانی عمومی و مشارکت مردم به‌ویژه نهادهای غیردولتی امروزه به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی و کلیدی در خصوص حفاظت از محیط‌زیست مطرح است. جلب مشارکت مردم از طریق آموزش و اطلاع‌رسانی به‌دست می‌آید. این مقوله توجه عموم را به محیط‌زیست پیرامون جلب می‌نماید و زمینه‌ای برای قانون‌مداری زیست‌محیطی ایجاد می‌کند. در این راستا کلیه افراد حقیقی و حقوقی، باید بتوانند بدون توجه به رابطه شهروندی، ملیت، محل اقامت و بدون آن که موظف به اثبات داشتن نفع حقوقی باشند، آزادانه

به اطلاعات محیط‌زیستی که تقاضا نموده‌اند، دسترسی یابند، بدین ترتیب، به‌موجب این اصل، دولت‌ها نمی‌توانند با استناد به ملیت افراد، از ارائه اطلاعات مربوط به مسائل محیط‌زیستی به متقاضیان استنکاف نمایند.

تعامل پیوسته روند دیپلماسی سازگار با محیط‌زیست، توسعه پایدار و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. هر چند حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در مسیر توسعه خود از اصول و مفاهیم و چارچوب‌های قانونی و اسناد و معاهده‌های بین‌المللی بهره برده؛ اما تحقق واقعی آن در پرتو تبدیل به رویه و فرآیند اجرا میسر است و این مهم بایستی نمود آن را در سطح ملی با توجه به الگوهای منطقه‌ای و بین‌المللی مشاهده نمود. به هر ترتیب این منبع پاسخگو نیازمند توسعه و تحول بوده تا بتواند در دوره‌های مختلف پاسخگویی مناسبی داشته باشد. در مسیر توسعه و پایداری وابستگی انسان به محیط‌زیست و شکل‌دهندگی آن و استفاده منطقی از منابع کاهش آلودگی‌ها، آموزش همگانی محیط‌زیست، تحقیقات زیست‌محیطی و ایجاد سازمان‌های بین‌المللی زیست‌محیطی از اهمیت سزایی برخوردار است. از طرفی دیگر عوامل مؤثر بر توسعه پایدار از جمله تغییر الگوی مصرف - برنامه کنترل جمعیت - حمایت از سلامت انسان - تأمین مسکن مناسب برای انسان - تفریق امور توسعه محیط‌زیست - بهره‌برداری مناسب از زمین - بیوتکنولوژی پایدار - برنامه‌های فنی تقویت گروه‌های مهم اجتماعی شامل زنان جوانان مردم بومی سازمان‌های غیردولتی مقامات محلی کارگران و کشاورزان نیز از اجزای برنامه جامع توسعه پایدار محسوب گردیده است.

منابع:

فارسی

- ۱- بحرینی، حسین، (۱۳۷۶). شهرسازی و توسعه پایدار، رهیافت، شماره هفدهم، شورای پژوهش‌های علمی کشور.
- ۲- پوراحمد، الف، حبیبی، ک، کشاورز، م (۱۳۹۸). سیر تحول مفهوم‌شناسی بازآفرینی شهری به‌عنوان رویکرد نو در بافت‌های فرسوده شهری فصلنامه مطالعات شهر ایرانی - اسلامی، شماره اول.
- ۳- شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، (۱۳۹۳). شیوه‌نامه تعیین محله‌ها و محدوده‌های هدف بازآفرینی شهری و راه کارهای اجرایی آن، وزارت راه شهرسازی.
- ۴- دیوید کنت لری، بالا کریشنا پی سو پاتی، (۱۳۹۴). آینده حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در عصر جهانی شدن، ترجمه سبحان طیبی و صفیه طیبی، نشر مرکز ملی جهانی شدن.
- ۵- لطفی، سهند، (۱۳۹۰). تبارشناسی بازآفرینی شهری، از بازسازی تا نوزایی، چاپ اول، انتشارات آذرخش، تهران.
- ۶- لارنس ساسکیند، سالم‌علی، (۱۳۹۵). ترجمه سبحان طیبی و پگاه ملکی اصل، دیپلماسی محیط‌زیست مذاکرات مؤثرتر بر موافقت‌نامه‌های جهانی، نشر میزبان.
- ۷- طیبی، سبحان و مریم اسماعیلی‌فرد (۱۳۹۶). دیپلماسی محیط‌زیست در پرتو مذاکرات و تصمیم‌سازی‌های بین‌المللی، انتشارات مجد، صص ۱۳۹-۱۴۱.
- ۸- طیبی، سبحان، لیالی، زهرا و زینب مزینانین، (۱۳۹۷). نقش‌آفرینی شهروندی و تأثیر دیپلماسی عمومی بر حقوق اقتصاد سبز شهری، دو فصلنامه حقوق اقتصادی و صنفی، سال هفتم، شماره ۸ پاییز و زمستان، صص ۱۰۷-۱۳۱.

انگلیسی:

- 1- Abdul hamid, zakri (2011) kualalumpur statement First preparatory meeting of the world congress on justice Governance and law for environment sustainability & [www.unep.org/ DELWC/ worldcongress/ kualalumpur meeting.asp](http://www.unep.org/DELWC/worldcongress/kualalumpur/meeting.asp) see /20-5-2012, pp 3-7.
- 2- Moomaw, William R , Rishikesh Ram Bhandary , Laura Kuhl , Patrick Verkooijen (2017) Sustainable Development Diplomacy: Diagnostics for the Negotiation and Implementation of Sustainable Development, Global Policy Volume 8 Issue 1 February, pp 75-81.